

KSZTAŁTOWANIA UMIEJĘTNOŚCI TWORZENIA TEKSTU UCZNIÓW MŁODSZEGO SZKOLNEGO WIEKU

Natalia Hrona

*doktor habilitowany Humanitarno-pedagogiczny liceum im. Iwana Franka,
m. Pryłuki, Ukraina*

Anotacja. W artykule wyświetlono właściwości użycia roboczego zeszytu w trakcie kształtowania umiejętności tworzenia tekstu uczniów młodszego szkolnego wieku. Zaakcentowano, że stosowanie roboczego zeszytu podczas studiowania kursu za wyborem "Robota z tekstem: uczymy się rozumieć, czytać, analizować, stwarzać" wyznacza się potrzebą przyswojenia młodszymi uczniami odpowiednich wiedz o tekście i kształtowaniu umiejętności postrzegania i tworzenia tekstu, które będą służyły opanowaniu języka - uniwersalnego środka poznania, myślenia i obcowania a zabezpieczą rozwój językowej osobistości, żeby wywołać, poprzeć i rozwinąć przyrodnie zapotrzebowanie uczniów w tworzeniu tekstów w trakcie obcowania. Źródłem kształtowania umiejętności tworzenia tekstów uczniów młodszego szkolnego wieku jest praktyczna działalność nad językowym materiałem, przecież uczniowie oprócz przyswojenia wszystkich poziomów mownego systemu studiują umotywowano, poprawnie, właściwie stosować teoretyczne wiedze o lingwistycznych jednostkach w językowej praktyce, gdzie poziomem wyższego trybu jest tekst. Udowodniono, że robocze zeszyty - to mobilny gatunek edukacyjnej literatury, innowacyjne polifunkcyjne dydaktyczne zjawisko. One szybciej za inne odzywają się na potrzeby procesu oświatowego: operatywnie reagują na przemiany w programie edukacyjnym, uzupełniają, pogłębiają materiał lekcji.

Kluczowe słowa: tekst, umiejętność tworzenia tekstu, działalność tworzenia tekstu, uczniowie młodszego szkolnego wieku, roboczy zeszyt, środek nauczania.

WORKSHOP WILL HAPPEN AS AN EFFECTIVE MEANS OF FORMING TANK LIFESTYLE LESSONS OF YOUNG SCHOOL SCHOOLS

Grona Natalia

*doctor of pedagogical sciences, Pryluky Humanitarian and Pedagogical College
named after. I. Ya Franko, Priluki, Ukraine*

Abstract. The article describes the peculiarities of the use of the working notebook in the process of forming the text-creation skills of junior schoolchildren. It is emphasized that use of the workbook during the study of the course of choice "Working with the text: learning to understand, read, analyze, create" is determined by the need for the younger students to learn the relevant knowledge about the text and the formation of the skills, of the text-making and text-making, which will serve as the mastery of language - the universal means of knowledge, thinking and communication will ensure the development of a linguistic personality in order to call, support and develop the students' natural need for text-making activities in the process of communication. The source of the formation of tectoty skills of pupils of junior school age is the practical activity on linguistic and linguistic material, since students, along with the acquisition of all levels of the language system learn motivated, competently, appropriately apply the oretical knowledge about linguistic units in speech practice, where the level of higher order is the text.

It is stated that workbooks are a mobile genre of educational literature, an innovative multifunctional didactic phenomenon. They respond faster than others to the needs of the educational process: respond promptly to changes in the curriculum, supplement, deepen the material of the lessons

Key words: text, text-creating skills, text-making activity, pupils of the junior school age, working notebook, means of training.

РОБОЧИЙ ЗОШИТ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТЕКСТОТВОРЧИХ УМІНЬ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Грона Наталія

доктор педагогічних наук, Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж ім. І. Я. Франка, м. Прилуки, Україна

Анотація. У статті висвітлено особливості використання робочого зошита в процесі формування текстотворчих умінь учнів молодшого шкільного віку. Наголошено, що застосування робочого зошита під час вивчення курсу за вибором «Робота з текстом: учимося розуміти, читати, аналізувати, створювати» визначається потребою засвоєння молодшими школярами відповідних знань про текст і формування вмінь текстосприймання й текстотворення, які слугуватимуть опануванню мови – універсального засобу пізнання, мислення і спілкування та забезпечать розвиток мовної особистості, щоб викликати, підтримати й розвинути в учнів природну потребу в текстотворчій діяльності в процесі спілкування. Джерелом формування текстотворчих умінь учнів молодшого шкільного віку є практична діяльність над мовним та мовленнєвим матеріалом, адже учні поряд із засвоєнням усіх рівнів мовної системи навчаються вмотивовано, грамотно, доречно застосовувати теоретичні знання про лінгвістичні одиниці у мовленнєвій практиці, де рівнем вищого порядку є текст.

Доведено, що робочі зошити – це мобільний жанр навчальної літератури, інноваційне поліфункційне дидактичне явище. Вони швидше за інших відгукуються на потреби освітнього процесу: оперативно реагують на зміни в навчальній програмі, доповнюють, поглиблюють матеріал уроків.

Ключові слова: текст, текстотворчі вміння, текстотворча діяльність, учні молодшого шкільного віку, робочий зошит, засіб навчання.

Постановка проблеми. Стрімкі трансформаційні та глобалізаційні процеси в усіх сферах українського суспільства, докорінні економічні перетворення і соціальні виклики спонукають авторів підручників шукати нові шляхи для реалізації особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів в освіті, а також оптимізації навантаження на учнів. Усе це сприяє оновленню як теоретичного змісту навчальної літератури, так і практики її видання. Важливим завданням науковців, педагогів став пошук інтегративної моделі навчального предмета і її реалізації в різних складниках навчально-методичного комплексу.

У контексті таких вимог особливого значення набувають засоби навчання, зокрема, робочі зошити як ресурси для здійснення навчально-виховної діяльності, структурно-упорядкована взаємодія яких створює умови для успішного засвоєння знань, формування вмінь і навичок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз спеціальної літератури засвідчив, що за своїм функційним призначенням зошити з друкованою основою та підручники є взаємодоповнювальними засобами навчання. Їхня відмінність полягає в тому, що текст підручників, перш за все, спрямований на висвітлення навчального матеріалу, тоді як зошити з друкованою основою призначені для його усвідомлення, а тому містять систему орієнтирів для поетапного виконання розумових дій (за П. Гальперінім та Н. Талізінною).

Аналіз і синтез спеціальних джерел, присвячених проблемі навчальних посібників (Л. Єрмолаєва, І. Іонов, А. Княжицький, Я. Кодлюк, Ю. Троїцький та ін.) дав можливість з'ясувати, що в них висвітлено окремі питання проблеми

підвищення ефективності навчального процесу за допомогою робочих зошитів, сформульовано методичний інструментарій для застосування в освітньому процесі.

Робочі зошити – це мобільний жанр навчальної літератури, інноваційне поліфункційне дидактичне явище. Вони швидше за інших відгукуються на потреби освітнього процесу і водночас формують ці потреби.

Робочий зошит – навчальний посібник, який має особливий дидактичний апарат, щоб допомогти учневі в освоєнні навчальної дисципліни. Введення робочих зошитів в арсенал дидактичних засобів надає учителеві реальну можливість оптимізувати навчальний процес. Своїм змістом, побудовою, конструюванням, завданнями та запитаннями, джерелами ці видання спрямовані на «співавторство» і «співтворчість». Ефективним є застосування таких видань під час вивчення спецкурсів, курсів за вибором, факультативів, адже видання підручника процес довготривалий і не завжди може оперативно реагувати на зміни в навчальній програмі, а інколи треба доповнити, поглибити матеріал уроків, у таких випадках доцільними є робочі зошити.

З метою розширення та поглиблення знань учнів щодо поняття тексту, його типології, структури, функційних можливостей, виховного потенціалу, щоб сформувати текстотворчі вміння, мовленнєву компетентність недостатньо обмежитися роботою з текстами на уроках української мови. У контексті актуалізації й пошуку відповідних форм та методів роботи в цьому напрямі, розвитку прагнення учителів до інноваційності, креативності та саморозвитку ми розробили програму курсу за вибором «Робота з текстом: учимося розуміти, читати, аналізувати, створювати» та методичні рекомендації до його впровадження. Одним з аспектів реалізації завдань спецкурсу було застосування робочих зошитів, що визначається потребою засвоєння учнями молодшого шкільного віку відповідних знань про текст і формування вмінь текстосприймання й текстотворення, які слугуватимуть опануванню мови – універсального засобу пізнання, мислення і спілкування та забезпечать розвиток мовної особистості.

Мета статті розкрити особливості використання робочого зошита в процесі формування текстотворчих умінь учнів молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення літературних джерел з проблеми дослідження, аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду створення робочих зошитів дав можливість з'ясувати дидактичні функції робочих зошитів: компенсаторна – полегшити процес навчання, зменшити витрати часу, сил і здоров'я вчителя та учнів; інформативна – передача необхідної для навчання інформації; інтегративна – розгляд об'єкта вивчення по частинах і в цілому; пізнавальна – розвиток пізнавального інтересу, умінь спостерігати, мислити; формувальна – формування видів пізнавальної діяльності, прийомів пізнання і способів засвоєння навчальної інформації.

На сьогодні робочий зошит перестав бути простим набором завдань для самостійної роботи, адже його поліфункційність активізує навчально-пізнавальну діяльність учнів на всіх етапах навчального процесу [3 ; 4].

Контекстуальний аналіз науково-методичної літератури, вивчення досвіду з використання робочих зошитів у навчальному процесі дав можливість зупинитися на такій семантизації: робочий зошит — навчальне видання, на основі якого відбувається засвоєння нового навчального матеріалу та формування вмінь і

навичок, а також організація самостійної роботи учнів, контроль їхніх навчальних досягнень.

Сьогодні в діяльності початкової ланки освіти утверджується ідея практичної спрямованості курсу української мови. А це вимагає активної мовленнєвої діяльності молодших школярів у навчальному процесі, оскільки виховання особистості, яка гармонійно поєднує освіченість, професіоналізм, креативність, високу духовність та моральність, неможливо здійснювати без опанування рідної мови й мовлення, підпорядкування роботи над мовною теорією інтересам мовленнєвого розвитку учнів.

Особливої уваги в цьому аспекті набуває текстотворча (принагідно зазначимо, що окремі дослідники корелюють атрибутив «текстотворча» з «текстотвірна», «текстова») компетентність, оскільки базовим компонентом комунікації є текст. Уміння створювати (від «творча діяльність») тексти (усні чи письмові) є показником мовної культури особистості, її моральності, внутрішньої і зовнішньої краси.

У сфері шкільного навчання текстотворча діяльність передбачає: а) створення первинних текстів (текст-розповідь, текст-опис, текст-міркування, есе; монолог-пояснення вчителя; монолог-відповідь учня; діалог і т. ін.); б) створення вторинних текстів (виклад, переказ, анотація, конспект, тези, реферат і т. ін.).

Текстотворча діяльність учнів – процес створення змістовних комунікативних одиниць (від окремого речення до цілого тексту), організований учителем чи самоорганізований, граматична і композиційна структура яких умотивована стилем, типом, жанром [1, с. 32]. Вона ґрунтується на вмінні створювати власні тексти (*текстотворчі вміння*). Ці вміння активізують розумову роботу, розвивають творчі здібності, а також увагу, пам'ять, логічне мислення учнів та їхню самостійність. Здатність до творчості характеризується винахідливістю, жвавістю уяви, розкутістю мислення, вільною грою асоціацій, умінням перекомбінувати і створювати нове поєднання з наявних елементів. Головне завдання текстотворчих умінь – навчити створювати власні висловлювання, тобто твори, а також уміти редагувати їх. Отже, текстотворчі вміння – способи виконання дій, які передбачають усвідомлення змісту і побудову тексту.

Джерелом формування текстотворчих умінь учнів молодшого шкільного віку є саме практична діяльність над мовним та мовленнєвим матеріалом. Якщо учні поряд із засвоєнням усіх рівнів мовної системи навчаються вмотивовано, грамотно, доречно застосовувати теоретичні знання про лінгвістичні одиниці у мовленнєвій практиці, де рівнем вищого порядку є текст.

Незважаючи на значну увагу до роботи з текстом у початковій школі, ця проблема має загальносуспільний характер. Інколи учні, закінчуючи початкову ланку освіти, не вміють вдало придумати заголовок відповідно до типу тексту, бо заголовок не відображає тему тексту і не повідомляє про предмет розповіді; в учнів недостатньо сформовані вміння підпорядковувати свій твір задуму, виражати в ньому свою позицію, емоції, ставлення до осіб, їхніх вчинків, визначати авторське ставлення до предмета розповіді; добирати важливе, головне і другорядне у відповідності з темою та задумом, типом і жанром тексту; уміння будувати текст відповідно до композиційно-структурних особливостей, поєднувати речення за допомогою лексичних і граматичних засобів зв'язку.

Основи текстотворчих умінь закладаються в молодшому шкільному віці. Якість цієї роботи залежить від діяльності вчителя. Тому вимоги до вчителя, і насамперед, до вчителя початкових класів достатньо високі. Від нього залежить, яких учнів отримає старша школа: мислячих, кмітливих, таких, які здані слухати, обробляти інформацію в процесі пояснення матеріалу, уміють продукувати думку у відповідь на почуте пояснення вчителя, записати власну думку для подальшого обдумування, готові сприймати інформацію, усвідомлювати її.

У ході аналізу науково-методичної літератури, вивчення практики формування в учнів молодшого шкільного віку текстотворчих умінь ми з'ясували, що існує об'єктивна потреба в удосконаленні організації текстотворчої діяльності молодших школярів, але обмаль навчального часу не дає змогу повноцінно й цілеспрямовано організовувати таку роботу.

Щоб розширити та поглибити знання учнів щодо поняття тексту, його типології, структури, функційних можливостей, виховного потенціалу, щоб сформувати текстотворчі вміння, мовленнєву компетентність недостатньо обмежитися роботою з текстами на уроках української мови. Тому, з метою актуалізації й пошуку відповідних форм та методів роботи в цьому напрямі, розвитку прагнення учителів до інноваційності, креативності та саморозвитку, ми розробили програму курсу та методичні рекомендації до його впровадження.

Отже, актуальність проведення занять із курсу «Робота з текстом: учимося розуміти, читати, аналізувати, створювати» визначається потребою виховання високої культури мовлення в учнів молодшого шкільного віку комунікативними методами та засобами вивчення української мови на основі когнітивного підходу, який ґрунтується на принципі свідомості, де учень є активним учасником процесу навчання, а не об'єктом навчальної діяльності вчителя. Успішність набуття знань багато в чому зумовлена рівнем умотивованості школярів до текстотворчої діяльності, щоб викликати, підтримати й розвинути в учнів природну потребу в текстотворчій діяльності в процесі спілкування.

Завдання в робочому зошиті скомпоновано відповідно до тем курсу і розділено сигналами-символами:

- *Текстовичок*

- *Скринька мудрості*

- *Хвилинка-цікавинка*

- *Прочитай*

- *Чому так пишемо: поясни, запам'ятай*

- *Відредагуй*

- *Практична мозаїка*

- *Запам'ятай*

- *Скажи своє слово*

- *Барвопис – вивчення настрою учнів*

- *Палітра емоцій - вивчення емоцій учнів*

Пропонуємо сторінки зошита до теми спецкурсу «Лист-текст. Лист другові, подрузі» [4]:

ЛИСТ — це писемна розповідь, звернена до визначеної особи (чи осіб). За тематикою і змістом листи можуть бути: офіційні (службові) та неофіційні (приватні).

Мова листів членується на дві частини: етичну (звертання, початок, дата, місце, привітання, поздоровлення, подяка і прощання, побажання, сподівання, підпис) та основний зміст листа.

Лист – це текст, і писати його треба за визначеними правилами

ЧАСТИНИ ТЕКСТУ ЛИСТА	ПРИКЛАДИ
Звертання	Шановний Іване Петровичу! Дорога сестричко! Любий друже!
Початкова форма про стан листування	Отримав Ваш лист ... Давно не було листа ... Отримала твій лист, але відразу не відповіла, оскільки ...
Основний зміст листа, повідомлення про новини	Напишу тобі, що у мене нового в школі(вдома) ... Я хочу розповісти Вам ...
Запитання адресату	Як ваше здоров'я? Які у Вас новини? Що цікавого у тебе?
Подяка	Дякую за те, що ...
Прохання написати лист	Я прошу вас написати мені ... Прошу тебе відповісти на лист ...
Передача вітань	Передайте вітання ...
Прощання	До побачення ... Міцно цілую і обнімаю ...
Кінцівка і підпис	Ваш онук (ваша внучка) ... Твій друг (твоя подруга) ...
Дата і місце написання	11 березня 2014 р. Прилуки

Прочитай етикетні формули, якими потрібно користуватися під час написання листа:

Дорогі друзі! Дорогий друже! Люба матінко! Дороженька бабусю! Громадянине (Громадянко)! Громадяни! Пане (Добродію)! Пані (Добродійко, панно)! Панове! Товариші! Товаришу капітане (капітан)! Вельмишановний. .. Високоповажений... Шановна громадо! Люди добрі! Товариство! Дядю (Тьотю)! Юначе (Молодче)! Щасливих вам свят! Бажаю вам приємно провести свята (відсвяткувати)! На здоров'я! Дозвольте вітати вас від імені... Наше щире вітання... Привіт (Вітання) з України!

Який початок ви оберете для написання листа другу, учителеві, матері? **Запам'ятай**, що звертання виділяється на письмі комами.

Які з етикетних формул прощання ти обереш для завершення листа другу, учителеві, матері?

Проаналізуй зразок листа вашого однолітка. Виправ допущені помилки.
Доброго дня, бабусю!

Як Ви поживате? Сьогодні в нас у школі свято. До нас приїхали діти з чернігова. Вони побували і в нашому класі. Розповідали про свою місцевість, про свою школу.

Учні нашого класу розповідали, як ходили на екскурсії, працювали на пришкільній ділянці. А потім всі разом подивилися виставу шкільного театру. Я грав роль Буратіно. Всім дуже сподобалося.

Дорога бабусю, приїжджайте до нас у гості. Я покажу свого хомячка.

Цілую.

Ваш онук Іванко

Чи сподобався лист? Що б ти у ньому змінив?

1. Підпиши конверт, правильно вказуючи адресу.

Адреса відправника, індекс	2.00 2017 Ukraine

_____	Адреса одержувача, індекс

2. Напиши листа другу про справи в класі. Користуйся опорними словами.

*Дорогий друже (ім'я)...
Хочу розповісти тобі про...
Ми дуже сумуємо без тебе...
Напиши нам про...
З нетерпінням чекаємо відповіді...*

3. Прочитай лист-переконання. Виділи структурні компоненти листа, визнач його мету, докази і дай відповіді на такі запитання:

*У чому полягає проблема?
Яким є рішення, яке ви пропонуєте?
Хто може реалізувати це рішення?*

Шановний Сергію Івановичу!

Так хочеться, щоб подвір'я нашої школи потопало в зелені. Це не тільки красиво, але й корисно: зелені насадження значно зменшують наявність пилу й диму в повітрі, працюють як фільтри.

Вони впливають на тепловий режим, вологість і рух повітря, а також на здоров'я школярів та мешканців мікрорайону.

Окрім цього, шкільне подвір'я – це також місце відпочинку та прогулянок для молодих мам з дітьми, людей похилого віку і мешканців прилеглих будинків.

Тому пропонуємо очистити прилеглу територію школи від сміття, посадити дерева та розбити клумби. Саджанці дерев можна попросити в місцевому лісництві, а насіння квітів принесуть учні. А ще можна започаткувати Алею випускників школи різних років. Висаджене випускником дерево – дуже доречний подарунок рідній школі.

Посаджені дерева міцнітимуть і радуватимуть учителів та учнів, жителів сусідніх будинків, котрі приходитимуть у вихідні на шкільне подвір'я відпочити.

Ваші учні 4А класу

Уяви, що тобі купили пса (кота, папугу і т. ін.) Розкажи, що напишеш про це в листі своєму другові. опиши зовнішність, характер та звички тварини. Який тип мовлення треба використати?

Із поданого переліку вражень, почуттів вибери три слова, що відповідають твоєму настрою:

☐ замріяність,	☐ легенький смуток,
☐ співчуття,	☐ журба,
☐ захоплення,	☐ розчарування,
☐ спокій,	☐ світла печаль,
☐ переживання,	☐ умиротворення
☐ радість,	

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. Отже, можна стверджувати, що робочі зошити є найбільш зручним засобом формування текстотворчих умінь учнів молодшого шкільного віку, оскільки: по-перше, учні мають змогу розширити свою текстотворчу діяльність, практику застосування окремих теоретичних положень за допомогою спеціально розроблених завдань і вправ, по-друге, безпосереднє виконання значної кількості різноманітних та різнорівневих завдань на аркушах з друкованою основою допомагає збільшити обсяг розумових і практичних дій. Ураховуючи викладене вище, перспективу подальшого наукового пошуку в цьому напрямі вбачаємо в розробленні робочих зошитів для майбутніх учителів початкових класів з курсу методики навчання української мови, адже робочий зошит – це складник методичного забезпечення навчального процесу і може виконувати багатоаспектну роль в оптимізації та підвищенні ефективності навчання в закладах вищої освіти.

Література:

1. Грона Н. В. Підготовка студентів педагогічних коледжів до формування у молодших школярів текстотворчих умінь: монографія / Н. В. Грона. – Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2017. – 592 с.
2. Лікарчук А. М. Технологія створення та використання зошитів з друкованою основою (на матеріалі хімії): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.02 / А. М. Лікарчук ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. — К., 2003. — 20 с.
3. Привалова Е. А. Рабочие тетради как средство повышения эффективности учебного процесса (на материале истории): автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. пед. наук: 13.00.01 / Е. А. Привалова. — Кемерово, 2002. — 20 с.
4. Робота з текстом: учимося розуміти, аналізувати, створювати. Робочий зошит / Н. В. Грона, К. І. Назарова. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. –144 с.